

תולדות הפיוט והשירה

א.מ. הברמן, המנהל זה שנים רבות את ספריית-שוקן והמרצה על ספרות ימי-הביניים באוניברסיטת תל-אביב, הוא מומחה בעל-שם בתולדות הפיוט העברי, החל בתקופה שלאחר חתימת המקרא ועד לתקופת ההשכלה. מאמריו בנושא זה, המתפרסמים מעל בימות-מחיי קר שונות, מעידים על בקיאות בחומר ואהבה לנושא שלו הקדיש את חייו.

עתה הוציא הברמן ספר הוסקף את תולדות הפיוט והשירה העבריים בתחנותיהם השונות, והוא מעין סיכום להרצאות שנשא בחוג לספרות עברית משך שנים רבות. הספר מחולק לארבעה פרקים מרכזיים: הפיוט בארץ-ישראל, אל, הפיוט בבבל, הפיוט והשירה בספרד, שלוחות השירה הספרדית. לפרקים אלה הוסיף נספחים רבי-ענין ורשימה ביבליוגרפית עשירה. חלק מהשירים כבר ראי אוד במקומות שונים וקצת מהם העתיק מכתבי-יד והוסיף להם ניקוד.

בעוד שהפיוט הארצישראלי, הספרדי והבבלי ידוע, וחלק ניכר ממנו הודפס בספרים שונים (במיוחד ב"השירה העברית בספרד ובפרס בארץ" של שירמן), הרי קיבוצו בספר אחד—ומה גם בתוספת על שירת תימן, צפון-אפריקה, תורכיה וכן על הפיוט השומרני והקראי—מעמיד לפנינו אנתולוגיה מקיפה של הפיוט והשירה העבריים משך מאות-בשנים; אנתולוגיה מצומצמת, אמנם, אך שימושית בהחלט.

הברמן נהג בדרך שיטתית בהרצאות-הדבריים, סקר את הפיוט בכל תחנה מתחנותיו, התעכב על משוררים שונים והדגים מפרי עטם, במקומות רבים הסביר דברים הקשים להבנה, בסוף הספר צירף פרקים קצרים על האקרוסטיכון (הסימן). על החרוז ועל המשקלים לים בשירה העברית בספרד. מצויית בספר גם הערכות כלליות, השוואות בין הפיוט הארצישראלי, הבבלי והספרדי, וסקירות היסטוריות קצרות. אין בספר דיון ענייני בשיר

צרפת לפני שנים אחדות, נעשה עדי-מהרה ספרייען לכל העוסק בעולם הערבי ובתרי-ביתו כיום. גם הפרק הזה, שבא להשלים את ספרו של גיב, מעיד על בקיאות רבה ועל עיקוב שיטתי אחר המתהווה בספרותם של שכנינו. אולם בשל רוחב השטח שלנדאו מנסה להקיפו, ובשל קוצר הפרק הזה (כ-50 עמודים), לובש המחקר אופי סקירתי וחסר הוא הדגמות של קטעי שירה ופרוזה מתורגמים מאת הסופרים שהוא דן בהם, דבר שיכול היה לשווב את הרצאת-הדברים ולהרחיקה מסגנון דווחני. עם זאת מצטיין הספר בעושר של ביבליוגרפיות, שהורחבו ועודכנו בידי לנדאו. לקורא העברי חשובה במיוחד הרשימה הביבליוגרפית של מאמרים ומחקרים בעברית, וכן רשימת יצירות ספרותיות שתורגמו מערבית לעברית (ומסוחר כי "לקשת" מקום נכבד מאד ברשימה זו).

זהו ספר חשוב, בראש-הראשונה לסטודנטים ולתלמידי המגמות המזרחיות בבתי-הספר; אך לא נרחיק לכת אם נאמר שהוא בחינת "קריאת-חובה" לכל ישראלי החפץ להפיר את שכניו, ויפה עשה הוצאת "עם עובד" שטרחה לתרגם, להשלים ולהוציא ספר זה. וטוב שבעתים שאין ספר זה מופיע בחלל ריק, אלא קדמה לו בשנים האחרונות תנועת תרגומים ערה מן הספרות הערבית לעברית, כפי שמעידה הביבליוגרפיה הנ"ל. תרגומים אלה נעשו הן מן הספרות הקלאסית (כגון ספרו של גורן, משירת ערב), וספרו של רצהבי, "שיחות ערב") והן מן הספרות בת-ימינו (כגון "סימטה בקאהיר" בתרגומו של שרייבר, "סיפורים פלשתיניים" בתרגומו של בלס, ועוד). אותם תרגומים, יחד עם מחקריהם אלה של גיב ולנדאו, עשויים להשלים ולהמחיש זה את זה.

ש. ש.

* א. מ. הברמן: תולדות הפיוט והשירה; מסדה, 1970; 296 עמ'.

בהורה עזובה

פרחו זרועות קטועות / ואגנים כרותי שפ־
כה / הורידו שרשים לתוך האדמה / יעץ
בודד—

או כמו השורות האלו, מן השיר "הערב בודד
הירח" (ע' 28):

מתים שותקים / ובעיניהם הירח מציץ, /
כל הערב בודד הוא עולה, / וחוזר לגבעה
במזרח עד הבוקר שמת יעלה הירח // מתר
לא נקיץ.

עלמו של י. חזק לאחר 67 הוא עולם בו "אין
בית שאין בו", וכולנו חזקה עלינו שנדע מהו
זה ש"איננו" בו; עולם שלאחר מכת־בכורות
("המטרה לחג", ע' 46) בו "כל המוזות היוז
דם", בו "בגן נעול" מסתרת "אחוטי היפה" /
כלתי למתים" ובו "שעריגו פתוחים אל /
החושך— —"

אבל זהו גם עולם המצטיין בתודעה מורפת
שבעתיים של "ארץ". המלחמה היתה "ב א -
רץ". הר ועמק, נהר וגבעה, עפר וחול, קרץ
ואילן ושמיים קונים להם ממשות טראגית
וכעין יפעה דראמתית, ובתוכם גבלעים עד־

ובצורתיו ולכן אי־אפשר למנות את הספר
עם ספרי־המחקר אלא עם האנתולוגיות והמ־
אספים.

אין ספק שהמחבר הועיד את ספרו בעיקר
לתלמידי החוג לספרות עברית, שימצאו בו
עזר רב־חשיבות, אבל בצורתו וכנותניתו ראוי
הספר לשימוש של כל שוחר־דעת ואוהב־
שירה.

ש. ב.

בהורה עזובה

"במחול אשר אחזתי— / הורה עזובה— /
יבואו כל מתי לחול עמי" אומר יחיאל חזק
בשיר השלישי ("מתים בהורה עזובה", ע' 9)
בקובץ שיריו זה ("בהורה עזובה"), שהוא לו,
כמדומה, שלישי, או אף רביעי. ה"הורה" שלו
היא הורה הנעזבת במלחמה, היא שירת המל־
חמה של 67 והלאה. מוטב לומר שהיא צעקת־
האמנים של המלחמה הזאת.

על כך מעידים, קודם־כל, שמוחיהם של רבים
מ־28 השירים המכונסים בשלושת השערים
של קובץ זה, שמות כגון "מלחמה היתה בא־
רץ", "על מוצביך", "חיללים", "כניעה",
"שבת המית", "מותנו באהבה", או שמו של
צירוף־השירים הארוך ביותר שבאסופה זו,
"מות הקיץ הארוך במלחמות", על כך מעי־
דים, אף ביתר שאת, רוב השירים עצמם, גם
אם כותרותיהם מפורשות פחות.

לא "הורה מלחמתית" כאן, חלילה, ולא תרו־
עת "הורא" של מלחמה, כאן, כאמור, צעקת
המלחמה, פעמים גיחרת, פעמים מתלועעת,
תכופות—למען האמת—כבדת־ביטוי, אך אולי
דווקא משום כך התוומה בחותם של כנות
דהומה וכזאבת, כמו, למשל, בשיר "על מוצ־
ביך" (ע' 11):

בלילה הבהיר / אחר הרעד, / שתקו כל
מוצביך בדמי מוות, / ורק אורות קטנים /
תאירו את דרכי הצמרות / הגוסות כשיירת
זחלמים / בצד גופך, / ובתעלה המסויחה /

* יחיאל חזק: בהורה עזובה (שירים); הוצאת
"עקד", 1970 (רישומים; גד אולמן); ע' 52.

